

İzmit'in faal valisi asarîatika umuru için vilâyet bütçesine bir miktar para koymuş ve malî senenin bitmesine 15 gün kala bu para ile İzmitte küçük bir hafriyat icrası işini Kültür Bakanlığınca bendenize tevdi olunmuştur. On beş günlük bir araştırmanın scintifique neticelerinden bahsetmek aculâne bir hareket olur. Bu münasebetle henüz bir rapor bile yazmış olmamakla beraber küçük Asyanın mühim ve tarihî şehirlerinden biri olan İzmit'in geçid bir şehir olması ve yıllarca payitahtlık etmiş bulunması itibarile buralardaki araştırmaların arkeoloji alanında büyük bir tecessüs ve alâka uyandıracığını ve gazetelerin de bu araştırmalardan bahsettiklerini düşünerek zatî âlilerine kısaca maruzatın bulunarak tenvir etmeği lüzumlu buldum.

I - Zamanın kısalığı vesaitin darlığı cihetle hiç şübhe yokki bir az muktesidane hareket edilmek ve bir de başlanılan bu işin müstakbel hafriyatlar için arkeoloğlara ümidler verici bir şekil ve manada tecelli etmesi de göz önünde tutulmak lâzım gelen bir husus idi. Bu itibarla ilk sondajlar, şehrin en mürtefi bir tepesi olan Orhan tepesinde ve yontma taşdan bir kaç blokun mevcudiyeti meşhud olan mevkie teşmil edildi. Krokisini takdim ettiğim küçük cebhesi büyük cebhesi metro tutan bir bina ankazına tesaduf edildi. İnşaat iki periyod ânzetmektedir. Biri Helenistik devri içine aldığımız Nikomedya Krallık devrine mensubiyeti pek bariz bir surette anlaşılan yontma ve satırları kabarık mustatıl şekilde bir nevi taş vardır ki bunlar sağlam topırağa ufki bir surette konulmuş olup yalnız alt diziyi teşkil etmektedir. İkinci dizi, menba İzmit'in şimali şarkisine tesaduf eden bir kilo metreden daha az mesafedeki taş ocaklarının mahsulü olan boz renkte yine muntazam kesme ve yontma taşdan bazı yerde iki ve bazı yerde üç blok üstüste konulmuş dır. Bu bloklar bildiğimiz şekilde yekdiğerine kenedli olarak yapılmıştır.

Gerçi şimdiki halde elimizde kuvvetli bir vesika yok ise de tertib şekli bunun, İzmit'de (Nikomedya'da) Diyoklesiyen'den evvel pek çok inşaatda bulunan Hadriyenin zamanına rastladığını tahminde hata olmaz. Saha, viran evlerle ve ağaçlıklı bahçelerle muhat olduğu için bunların istimlakî zarurî ve kat'i dir. İzmit'in imar planında bu mıntakanın bir (Zon archéologigues) olarak muhafazasını bir raporla Bay Vali Hamid Oskay'a teklif ve reca ettim, ve şu arızamı yazırken garib bir tesaduf ederi olarak Prof. Jansen'in İzmit planını yapacağından asarîatika mıntakalarının ve abidatının plan üzerinde tespiti işinin bendenize bıraktığına dair Maarif Vekâletinin buyruklarını da almış oluyorum.

Akrapolde tezahur eden bu binanın tamamen açılması imkânı olmamakla bana bir mabed hissini verdi. Maalesef Akrapol Bizantinler zamanında iç kale haline konulduğundan binanın aksamı mimariyesi sökülüp kırılarak surların inşaatında kullanılmıştır. Bu yüzden arşitektör namına Cannehure'ler mermer bir sütunun kırılmış parçalarından başkasına tesadüf edilmemiştir. Anlaşıyor ki bina İyonik nizamında idi. İstimlakler yapılırsa (bu istimlakler cüz'i bir şey tutacaktır) Bu sahadaki sondajı fouilles'e kalbederek ve hatta bir miktar da tabaka hafriyatında bulunmak yerinde olacaktır.

Valinin izhar ettiği arzuya göre mütevazı bir para ile ilk ve son baharlarda yapılması tasavvur olunan sondajların müstahbel hafriyat için pek faydeli olacağı memuldür.

II - İsmid Kâğıt fabrikasının bulunduğu saha bir asariatika camiasıdır. Temel hafriyatında yer yer belliren ankaza göre Romen devrinin en haşmetli mebanisi burada imiş. Fakat hiç şübhe yok ki ankazın deniz kenarı olmak dolayısıyla Bizans zamanında yeni inşaatta kullanılmak üzere taraf taraf taşındığına şübhe yoktur. Kâğıt fabrikasının ettirdiği memur evlerinin arka tarafında ve şehrin yukarısından denize amuden inen ve burada nihayet bulan bir yerde yapılan ikinci sondaj'da iyi bir netice vermiştir. Bura sura bitişik Romen devrinin sonlarına aid bir mezar odası bulunmaktadır.

Fakat binanın bir zelzele neticesinde yıkılmış ve yanmış olduğu görülmüştür. İçinde mermer mezar taşları , bir çok toprak kandil ve tunç olarak da kandil ve statüet bulunmuştur. Binanın zemini siyah ve mermer zeminle müzeyyen imiş. Fakat yukarıdan düşen beşikörtüsü kubbenin sademesile dörtte üçü mahvolmuştur. Burasının hüsnü muhafazası temin edilmiştir. Fabrika ile Vilâyet iş birliği mahallî bir müze yapmasına karar vermişlerdir.

Gazetelerde bahsedilen İsmid hafriyatı hakkında zati âlilerini tenvir edebilseydim, kendimi bahtiyat addedecektim.

Jale muvaffakiyetle imtihanlarını vermiş, tatilden istifade ederek memleketteki hafriyat yerlerinden bazılarını görmek üzere on onbeş güne kadar buraya gelmesi tekarrür etmiştir. İsmid veya Filoryadaki Regium hafriyatı sıralarında İstanbulda bulunur isem bana yardım etmesi kadar tabî bir şey olamayacaktır. Bilvesile derin saygılarımı arz ederim.

İSTANBUL MÜZELERİ

GENEL DİREKTÖRLÜĞÜ

Ö. ....

Özü:

G. ....

Küçük Asyanın mühim ve tarihi şehirlerinden biri olan İzmit (eski Nikomedia) bir çok seyyahlar tarafından ziyaret edilmiş ve bu şehire dair bir çok eserler yazılmıştır. Bunlar meyanında başlı başına bir monografik şekilde yazılmış olan Dr.Bosch'un (Die kleinasiatischen Münzen der römischen Kaiserzeit, Teil II, Bd.1, s.200 ve v.s.) ve Prof. Ruge'nin (xxxxx (Pauly-Wissowa, Realencyclopädie der klase. Altertumswissenschaft XVII, 1, s.468 v.s.) eserleri hususî bir kıymete maliktirler. Bu şehrin tarihinin ötedenberi nazarı itibare alınmış olmasına rağmen bu mühim kültür merkezinde şimdiye kadar hiç bir arkeolojik araştırma yapılmamış, burada halen mevcut eski bina bakiyeleri ve surları üzerinde dahi Pogodin ve Wulff'un yapmış oldukları tetkikatdan mada (İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü Bülteni - İzvestiya II, 1897, s.77 v.s.) esaslı hiç bir etüt meydana getirilmemiştir. Tesadüfî olarak münferid yerlerde zuhur eden ve ekserisi İstanbul Müzelerine nakledilmiş olan bir takım eserler İzmit topraklarının pek zengin defineler ihtiva ettiklerini ima ediyorlardı. 1931 senesinde yeni Türran mektebi yanında Tütün ekspreslerinden B.Nuriye aid bir arsası inşaat yapıldığı esnada bir takım mühim mimarî parçaların bulunması üzerine İstanbul Müzeleri Direktörlüğü bunları tetkik etmek ve icabında burada bir sondaj yapmak üzere B.Remzi Oğuz ve mimar B. Macit Rüştü'yü göndermiş ve bu zevat burada bir takım sarnıçlar ve milâddan sonra 2 inci asra aid olduğu anlaşılan ve Kornet üslubunda olan "exedra" şeklinde bir bina kısmı keşfetmişler ve bunların planlarını dahi almışlardı. Son zamanlarda ise kâğıt fabrikasının tevsiatı inşası esnasında bir takım bina bakiyeleri ve bunların içinde bir takım taş ve madenî eserlerin zuhur x eylemesi üzerine İzmit şehrinin tarih ve arkeolojisine karşı büyük bir alâka gösteren vali B.Hamid Oskay'ın İstanbul Müzelerine müracaat etmesi ve bir mütehasşesin gönderilmesini talep etmesi üzerine Dr.Bosch ile birlikte 4.II.38 de İzmit e hareket ettim. Herak Bay Vali ve gerek Kâğıt Fabrikası Müdürü Bay Mehmet Aliden gördüğümüz fevkâlâde yardım ve teshilât sayesinde tetkikatımızı bir gün içinde neticelendirebildik ve ertesi sabah İstanbul'a avdet ettik.

Son zamanlarda yapılmış olan keşfiyat esas itibarile iki mühim grub teşkil etmektedirler. Birinci grub Hükümet Konağı seviyesinde, fakat daha şarkda, şehrin merkezine tesadüf eden bir mahalde bir takım sarnıca benzeyen daireleri örten büyük kemerlerden ibarettir. Şehir bu havalide tedricî bir surette yükseldiğinden bir takım büyük sedlere istinad etmektedir. İstinad duvarlarının arkasına tesadüf eden mahalden istifade olunarak buraya ^{bir} sarnıç yapılmış ve bunun üzeri Romen olduğu anlaşılan bir tağla kemerle örtülmüştür. Müteakip bir devirde ise, bu kemerin üzerindeki toprak tazyikını tahfi' etmek için esas kemerin üzerine büyük kalker taşlarından yapılmış büyük bir kemer oturtulmuştur. Bu kemerin inşa tarzı 6 inci asır

İSTANBUL MÜZELERİ

GENEL DİREKTÖRLÜĞÜ

Ö. ....

G. ....

Özü:

Justinian devri inşaatını andırmaktadır. Bu binanın tahtelarz bir sarnıç olduğunu buraya müntehî olan su künkleri vazih bir surette göstermektedirler.

İkinci gurub ise çok daha mühim olup kâğıt fabrikasının tevsiyan inşa edildiği düz sahada bulunmaktadır. Şehrin garb kısmına tesadüf eden bu düz arazide, bu günkü zeminden takriben 2 m aşağıdaki küçük taşlarla yapılmış ve bazı kısımlarında geniş ve yayvan tuğlalar kullanılmış olan biri birine bitişik müstatil yahut murabba şeklinde bir çok odalar ve bunların önünde bulunan, geniş mermer levhalarla kaplı ^{büyük} bir meydan kısmın zuhur etmiştir. Geniş meydan ve bunun etrafını çerçeveleyen daireler buranın şehrin pazar mahalli (Agora) olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedirler. Esasen dükkân oldukları anlaşılan bu odalarda şarap fiatlarını gösteren bir kâtabe, bir el terazesi ve muhtelif madenî ve bülhassa tunç eserlerin bulunmuş olması bu hususu teyid edebilecek bir mahiyettedir. İzmit'li meşhur hatip Libanius, İznikten geldiği esnada İzmitin uzaktan nasıl görüldüğünü tarif etmekte ve tiyatronun yanında pazar mahallini farketmenin kabil olduğunu yazmaktadır. Mühim bir kısmı dağa yaslanmış olduğu anlaşılan tiyatronun alt kısım kemerlerinin bakiyesini bu günkü orta okul yanında görmek kabilidir. Bu harabenin bir az garbinde ise bakiyeleri meydana çıkmış olan pazar mahalli bulunmaktadır. Meydana çıkarılmış olan bina temellerinin planları, fabrika müdürü B. Menmet Alinin himmetile alınmış ve bunların fotoğrafleri dahi yapılmakta bulunmuştur. Bina ~~ana~~aleyh burada inşaata devam olunmasının hiç bir mahzuru yoktur. Esasen B. Mehmet Ali inşaat bittikten sonra, istenilen herhangi bir mahaide, planları tamamlamak üzere sondajlar yapılabileceğini vadetmişlerdir. Bay Vali planları alınmış olan bu eski binaların şehir planı üzerinde dahi tesbit edileceğini söylediler. Fabrikanın yanında küçük bir Müzenin inşası mukarrerdir. Gerek fabrika sahasında, gerek şehrin diğer mahallerinde zuhur etmiş olan ve aralarında mühim parçalar bulunduğu anlaşılan eserleri ihtiva edecek olan bu Müze zaman ile hiç şübhesiz İzmit şehrinin mühim bir kültür müessesesi haline gelecektir. Hülâsa olarak İzmit arkeoloji servisinin diğer şehirlere gibte ettirecek bir tarzda muntazam işlediğini söyleyebiliriz.

Şehrin etrafını çevirmiş olan surların mühim bir kısmı halen bakidir. Bunların muntazam bir planlarının alınması ve fotoğrafı edilmesi mübrem bir ihtiyaçtır. Şehrin yaslandığı tepenin en mürtefi yerinde, Bizanslılar tarafından meydana getirilmiş bir ~~asa~~ sitadel içinde son derece itinalı işlenmiş müstatil şeklinde büyük bloklardan müteşekkil bir bina bakiyesi bulunmaktadır. Hiç şübhesiz Nkomedy krallığı zamanına aid olan ve bir saray olması muhtemel bulunan bu binanın dahi kazısından mühim neticeler beklenebilir. Bu mevkiin arkasına tesadüf eden mezarlıkta

İSTANBUL MÜZELERİ

GENEL DİREKTÖRLÜĞÜ

Ö. ....

G. ....

Özü:

dahi büyük bir abidenin mevcudiyetine işaret eden bir takım mimarî parçalar göze çarpılmaktadır.

İzmit tarihinde işgal ettiği mevki ile mütenasip olan pek mühim arkeolojik abideler dahi ihtiva etmektedir. Bir günük bir tetkik bu şehrin topraklarının mühim hazineler ihtiva ettiğini ve Bitinler hakkında burada bir kazı ameliyesi yapıldığı takdirde mühim malûmat verebileceğini gösterdi. Suların tetkiki ve yukarıda işaret ettiğim mahalde bir hafriyat yapılmasının arkeoloji ve tarih bakımından mühim neticeler - vereceğine kani olduğumu arzeder, derin saygılarımı sunarım.

Yardirektör

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0103202